

Интуицията като иновация в обучението на възрастни

Лъчезар Африканов*

Увод

В условията на динамична социална и икономическа среда, съвременните професионалисти са изправени пред необходимостта да усвояват нови умения, да реагират гъвкаво на променящи се обстоятелства и да вземат решения при нарастваща степен на несигурност. Образованието за възрастни все по-често прилага подходи, които не само предават знания, но и ангажират личността на обучаемия, развиват адаптивност и насърчават саморефлексия – ключови елементи за ефективно учене в условията на нарастваща социална и професионална динамика (Morris, 2019; Livingston & Cummings-Clay, 2023; Knapke et al., 2024).

В този контекст интуицията започва да се разглежда като релевантен, макар и слабо изследван ресурс в обучението на възрастни (Kahneman, 2011; Dane & Pratt, 2007). Въпреки че традиционно интуитивното знание е било маргинализирано в академични и бизнес среди, особено в обучителни контексти, ориентирани към измерими резултати, нараства интересът към неговото потенциално приложение в професионалното учене (Snyder, 2019; Burton, 2018).

Съвременни изследвания подчертават, че ефективното вземане на решения често се основава не само на аналитичен капацитет, но и на способността да се разпознават модели, въз основа на натрупан опит и интуитивна чувствителност (Dane & Pratt, 2007). Това отваря възможност интуицията да бъде разглеждана не като алтернатива, а като

допълнение към рационалния анализ, особено в обучителни програми, насочени към развитие на лидерски, социални и емоционални компетентности.

Настоящата статия има за цел да изследва потенциала на интуицията като иновативен компонент в обучението на възрастни професионалисти. В първата част се очертава теоретичната рамка, опираща се както на класически концепции (напр. Юнг, 2016), така и на съвременни подходи в психологията и педагогиката. След това се представя методологията и резултатите от изследване, проведено в рамките на европейския проект EUNITA (Erasmus+), в което се прилагат интуитивни методи в практическо обучение. Анализът на обратната връзка от събитията по проекта в България цели да даде емпирична основа за дискусията относно приложимостта и ефективността на подобни подходи. В заключение се обсъждат предизвикателствата и възможностите за по-широко интегриране на интуицията като допълнителен елемент в обучителния дизайн за възрастни.

Теоретични основания

Интуицията е тема, която от десетилетия вълнува психологията, философията и невронауката, но все по-често намира приложение и в сфери като бизнес управлението, обучението на възрастни и стратегическото лидерство. Широко прието е определението, че интуицията представлява познание, възприятие или решение, което възниква без съзнателно логическо разсъждение, но често се основава на натрупан опит и несъзнавани процеси (Kahneman, 2011; Burton, 2016).

Класическият принос на Карл Густав Юнг полага основата на интуицията като „възприятие чрез средствата на несъзнаваното“ (Юнг, 2016). За Юнг тя не е ирационална, а допълва другите познавателни функции – мислене, чувства и сетивно възприятие. Интуицията според него действа особено активно в ситуации на несигурност, където няма достатъчно данни, но вътрешните сигнали водят към правилна ориентация.

Когнитивната психология допълва тази перспектива чрез модела на Даниел Канеман за двусистемното мислене. Според него Система 1

* д-р Лъчезар Африканов
Нов български университет

е бърза, автоматична и интуитивна, а Система 2 – бавна, логична и аналитична (Kahneman, 2011). Макар Система 1 да може да взема адекватни решения на базата на обобщен опит, тя е податлива на когнитивни изкривявания. Канеман настоява за баланс или с други думи, интуитивните прозрения да бъдат допълнени и проверени чрез критично мислене.

Нийл Бъртън (Burton, 2016) я описва като резултат от „твърде сложна и разнообразна информация, за да бъде обработена рационално“. Според него интуицията обобщава несъзнавано натрупан жизнен опит. Ключов принос на Бъртън е свързан с практиките за развитие на интуицията: разнообразяване на преживяванията, справяне със страхове и подтискания, както и създаване на пространства за свободна мисъл (напр. разходки, сънища, паузи в работния ритъм).

Интуицията е не само когнитивен, но и телесно вграден феномен. Д-р Ангелика Вийл свързва интуитивното знание с усещания в тялото, емоции и чувство за свързаност с обкръжението (Wiehl, 2017). Тя предлага холистичен подход, в който интуицията се проявява чрез присъствие „тук и сега“ и може да бъде култивирана чрез внимание към вътрешни преживявания, движение и етично осъзнаване. Вийл се позовава и на антропософската традиция (напр. Щайнер) и теорията U на Ото Шармър, според която интуитивното знание възниква, когато човек позволи на бъдещето „да се покаже“ чрез присъствието му в настоящето (Scharmer, 2018).

Съвременният консултант и учител Мартийн Мейма предлага типология на интуитивните канали – визуални образи, телесни усещания, слухови послания, вътрешни „проблясъци“ на яснота, както и поредки форми като „интуитивен вкус“ или „обоняние“ (Meima, 2021). Той прави важно разграничение между „емоционална реакция“ и „чиста интуиция“ – втората се отличава с лекота и яснота, без примес от страх или желание.

Рик Снайдер въвежда концепцията за интуитивна интелигентност – форма на въплътено знание, което е приложимо в лидерството, вземането на решения и обучението (Snyder, 2019). Той описва шестстъпков модел за развитие на интуицията: (1) осъзнаване, (2) приемане, (3) вътрешно

вслушване, (4) изграждане на доверие, (5) действие и (6) насърчаване на интуицията у другите.

Обобщено, съвременната научна и практическа литература относно интуицията подчертава следните акценти:

- Интуицията е легитимен източник на знание, който се базира на несъзнавани процеси, натрупан опит и телесна чувствителност (Юнг, 2016; Kahneman, 2011; Burton, 2016).

- Интуицията не е непогрешима – затова е необходим баланс между спонтанни прозрения и критично мислене (Kahneman, 2011).

- Интуицията е многоканална и индивидуално варираща, включваща сетивни, емоционални и когнитивни изражения (Meima, 2021; Wiehl, 2017).

- Може да бъде тренирана чрез конкретни практики и интегрирана в обучителни и лидерски процеси (Snyder, 2019).

Методология на изследването

Практическата част на настоящото изследване се осъществи в рамките на проект EUNITA (European Network of Intuitive Trainers) – европейска мрежа на интуитивните треньори, финансирана по програма Еразъм+. Основната цел на проекта е разработване и популяризиране на интуитивни методи в обучението на възрастни. В България в периода 2024-2025 г. по проекта бяха организирани серия от отворени събития (панелни дискусии и работилници), посветени на темата за интуицията. В тези събития взеха участие общо над 200 души, като около 70 от тях попадаха в определената целева група на професионалисти, обучаващи възрастни (учители, консултанти, коучове и др.). Останалите участници бяха разнообразни професионалисти с интерес към темата – мениджъри, HR-специалисти, психолози, преподаватели, както и студенти в магистърски програми, търсещи допълнителни умения за личностно и професионално развитие. Това разнообразие на аудиторията съответства на философията на EUNITA, а именно да обедини общност от хора, работещи с интуитивни подходи в различни контексти.

След приключване на серията събития,

беше проведено *анкетно проучване* за обратна връзка. Анкетата беше полуструктурирана и съдържаше както затворени въпроси с опции (напр. брой събития, на които участникът е присъствал; дали отчита промяна в знанията си; дали смята, че трябва да продължим с подобни събития), така и няколко отворени въпроса (напр. *“Какво за вас беше най-ценно или полезно?”*, *“Дайте своя дефиниция за интуицията с едно изречение.”*, *“Има ли нещо, което бихте препоръчали?”*). Целта беше да се събере както количествена, така и качествена информация за въздействието от проведените събития. В проучването се включиха 37 участници, които попълниха анкетата доброволно (чрез онлайн формуляр). За анализ на данните беше използван смесен подход. Затворените въпроси бяха обработени количествено (изчисляване на проценти, дялове и др.), а отворените чрез *качествен анализ на съдържанието*. Важно е да се отбележи, че проучването няма претенции за строга представителност, тъй като участниците не са случайна извадка от цялото население, а селекция от присъствалите на събитията (които вече са проявили интерес към интуицията). Въпреки това, резултатите дават ценна информация за преживяванията и мненията на именно тези хора, за които темата е била достатъчно значима, че да присъстват и да дадат обратна връзка. По този начин изследването служи като *пилотно* за оценка на ефекта от интуитивните обучителни подходи и генерира хипотези за бъдещи, по-обширни изследвания.

Анализ на резултатите

От 37-те анкетирани, 18 (49%) са присъствали на *едно* събитие, 10 (27%) – на *две или три* събития, 6 (16%) – на *четири до шест* събития, и 3 участници (8%) – на повече от шест събития. Това показва, че приблизително половината от анкетирани са нови участници, запознали се с темата чрез еднократно събитие, докато другата половина включва по-редовни участници, някои от които са проследили почти цялата серия от панелни дискусии и работилници. По отношение на професионалния профил, респондентите са разнообразни: включват се обучители на възрастни (напр. треньори, преподаватели, кариерни консултанти), но също и специалисти

от корпоративния сектор (мениджъри, счетоводители, HR), свободни професии (психолози, артисти) и др. Повече от половината (поне 70%) посочват, че работят “с хора от различни групи”, а около една четвърт споменават специални целеви групи в работата си – напр. хора с увреждания, лица от социално уязвими среди, високочувствителни хора (HSP, аутизъм, ADHD) и т.н.

На отворения въпрос *“Какво за вас беше най-ценно, полезно или интересно?”* повечето отговори се обединяват около няколко повтарящи се теми:

- Нови знания и идеи: Много участници споделят, че са *“придобили нови знания и идеи по отношение на интуицията”*. Този израз (или негови варианти) се среща в над половината от отговорите.

- Различни гледни точки: Често се отбелязва като полезно *“да се видят различни гледни точки, свързани с интуицията”*. Тъй като събитията включваха различни лектори и интерактивни формати, участниците са оценили многообразието на представяне – научна перспектива, практически упражнения, лични истории и т.н.

- Практични техники и упражнения: Някои респонденти конкретно изтъкват, че са *“получили практични идеи за работа с вътрешния глас”* и че са *“осъзнали как да разпознават интуицията си в тялото”*. Това показва, че практическият елемент (упражнения, демонстрации) е бил високо ценен. Не само теорията, но и инструменти за прилагане на интуицията, например техники за *успокояване на ума и вслушване в тялото*, водени медитации или игри за развиване на интуицията са оставили траен отпечатък.

- Атмосфера и споделяне: Немалко участници акцентират върху *“атмосферата, хората и различните лектори”* като ценност. Създадената среда на доверие, отвореност и групово споделяне очевидно е била ключова. Една от характерните черти на интуитивните тренинги е именно безопасното пространство за изразяване на лични усещания и идеи. Участниците отбелязват, че *“споделянето в група ми даде нова перспектива”*, т.е. възможността да чуят опита на други и да сравнят своите усещания е разширило собственото им разбиране.

Един от ключовите затворени въпроси в анкетата беше: *“След участието си, откривате ли разлика във вашето разбиране и знание по отношение на интуицията?”*. Отговорите дават индикация за въздействието на обучението върху участниците. Почти две трети от анкетирания (65%) отговарят с „Да“ – т.е. считат, че участието им е довело до обогатяване или промяна в разбирането им за интуицията. Около една трета (32%) казват „Не мога да преценя“, което може да се тълкува като неопределен ефект – тези хора вероятно се нуждаят от повече време или практика, за да осмислят наученото. Едва 3% (само един човек) отговарят „Не“, което показва, че почти няма участници, за които опитът да е бил безразличен или без никакъв ефект.

Интересно е да се отбележи, че някои участници са дали качествени коментари към този въпрос. Един от респондентите например пише: *“Установих, че възприятията на хората за интуицията са много различни.”*, което само по себе си е ценен извод. Това означава, че дори тези, които не са сигурни дали разбират интуицията “повече” отпреди, са осъзнали разнообразието от гледни точки и дефиниции по темата. Този мета-извод е важен: обучаемият осмисля не само съдържанието, но и самия процес на групово учене, виждайки колко различно хората интерпретират един и същ феномен.

Един от най-интересните резултати идва от отворения въпрос: *“Дефинирайте с едно изречение какво за вас е интуицията.”* Тук участниците са споделили собствени кратки определения, които отразяват тяхното лично разбиране и опит. Тези дефиниции бяха анализирани качествено и могат да се обобщят в няколко категории:

- „Вътрешен глас“ и „вътрешно чувство“: Най-често срещаните думи в отговорите са *“вътрешен глас”, “вътрешно усещане”, “вътрешен компас”*. Примерни отговори: *“Интуицията е вътрешният глас, който винаги знае накъде и какво.”*; *“Вътрешен компас, който се включва още преди мозъкът да започне логически да търси отговори.”*; *“Онова вътрешно усещане, което те тегли към определено действие, без логично обяснение.”*

- Знание без логика: Много от

дефинициите подчертават парадоксалния характер на интуицията като *“знаене, без да знаеш как знаеш”*. Например: *“Да знаеш, без да знаеш, че знаеш.”*; *“Знание, което идва незабавно, без разсъждение.”*

- Връзка с нещо по-голямо: Някои участници използват думи като *“гласът на Вселената”, “връзка с Бог”, “нещо от друго измерение”*. Пример: *“Интуицията е връзка с душата и тялото.”*; *“Гласът на Вселената, който ме направлява.”* Интересно е, че макар научният контекст на събитията да не акцентира особено върху такива идеи, част от участниците естествено ги включват в обясненията си.

- Доверие и водачество: Други дефиниции споменават *“доверие на себе си”* и *“водач”*. Например: *“Интуицията е уменията да се довериш на себе си и да различиш вътрешния си глас от страха и навика.”*; *“Другар, който ме води в замъглените моменти.”*

Анкетата завършва с въпроса *“Смятате ли, че е нужно да продължим с организирането на събития, посветени на интуицията?”*. Резултатите тук са категорични – 33 от 37 (89%) отговарят еднозначно “Да”, а още 2 души добавят положителни коментари (“Много бих искала”). Само 2 участници (5%) изразяват неувереност (“Не мога да преценя”) и нито един не е отбелязал директно “Не”.

Дискусия

Получените резултати позволяват да се направят няколко обобщения и да се разгледат в светлината на представената по-рано теоретична рамка. Преди всичко, данните подсказват потенциалната значимост на интуицията като компонент в обучението на възрастни. Впечатляващо високият дял участници, които отчитат положителна промяна в начина, по който възприемат интуитивното знание, показва, че дори кратка обучителна намеса като серия от тематични семинари може да окаже въздействие върху осмислянето на тази способност. Това съответства на идеята, че интуицията не е фиксирана даденост, а развиваема компетентност – теза, защитавана от автори като Снайдър и Бъртън.

За много от участниците събитията по

проект EUNITA са изиграли ролята на катализатор, който стимулира по-целенасочено внимание към собствените им интуитивни процеси. Данните от анкетите подсказват, че темата е била възприета като нова и смислена, особено в контекста на обученията за професионалисти, където рационалните инструменти обичайно доминират. Коментирани често като „нови гледни точки“ и „неочаквани знания“, интеракциите с интуитивния подход явно са запълнили дефицит в съдържанието на типичните обучителни формати. Немалка част от участниците вероятно за първи път са обсъждали своите „вътрешни усещания“ или „шесто чувство“ в професионална обстановка.

Сред ключовите ползи, идентифицирани от участниците, изпква усещането за гъвкавост и откритост в обучителната среда. Според обратната връзка, именно емпатичният стил на водене и възможността за свободно експериментиране са улеснили ангажирането с теми, които традиционно не намират място в академични или корпоративни обучения.

Творческото измерение на интуицията също е отчетливо представено. В духа на теоретичните концепции на Юнг, Вийл и Снайдър, участниците често описват интуицията като източник на вдъхновение и прозрения, които не се раждат чрез линейно мислене. Дефиниции като „глас на Вселената“ или „нещо отвъд предсказуемостта“ насочват към преживяване, подобно на „аха!“ моментите, познати от психологията на творчеството. Както пише една участничка: „Нещо, което ме води в замъглените моменти на анализа и винаги се оказва точното и правилното.“

Наред с положителните впечатления, е важно да се отбележат и някои критични аспекти. Един съществен въпрос е, свързан с разграничаването на интуицията от предразсъдъците или импулсивните желания. Тази трудност се среща както на индивидуално, така и на методологично ниво, и напомня за скептичната позиция на академичната общност по отношение на „меките“ и субективни форми на знание. Изследването, на което се базира тази статия, е ограничено по мащаб и характер: участниците са подбрани неслучайно, а инструментите са предимно качествени. Въпреки това, наблюдаваните промени в

нагласите и рефлексивността дават основание за бъдещи по-задълбочени и количествено измерими проучвания.

Друг съществен фактор е индивидуалната вариативност в разпознаването и интерпретацията на интуицията. Някои участници изразяват затруднение или несигурност при опитите да опишат и анализират вътрешните си сигнали. В рамките на изследването 3% от анкетираните не отчитат никаква промяна, а 32% не са сигурни дали има ефект. Това може да се дължи на личностни характеристики, по-слаба ангажираност или нужда от по-дълъг период за вътрешно осмисляне.

Затова изглежда най-перспективно бъдещите обучителни програми да залагат на комбиниран подход, при който интуитивните елементи се интегрират с аналитични, рационални стратегии. Подобна синергия между интуиция и логическо мислене е подчертавана от редица изследователи като ключова за пълноценното учене и вземане на решения (Kahneman, 2011; Dane & Pratt, 2007). Така се създават условия както за дълбочинно личностно ангажиране, така и за постигане на измерими резултати.

Заклучение

В настоящата статия бяха разгледани теоретични и приложни аспекти на интуицията като възможност за обогатяване на обучението на възрастни. Теоретичната рамка очерта интуицията като валидна форма на познание, която може да допълва рационалното мислене, особено в условия на сложност и неопределеност. Прегледът на литературата показва, че редица автори подчертават ролята на интуитивните процеси в вземането на решения, креативността и адаптацията в професионален контекст.

Практическата част на изследването, осъществена в рамките на проект EUNITA, предоставя индикативни данни в подкрепа на тези теоретични постановки. Въз основа на събраната обратна връзка от участници в поредица събития може да се предположи, че интуитивният подход е възприет като релевантен и полезен от обучаемите. Отчетени са положителни ефекти, свързани с повишена ангажираност, рефлексия върху собствените

интуитивни реакции и засилено усещане за лична свързаност с учебния процес. Тези резултати подкрепят тезата, че интуицията може да бъде интегрирана като допълнителен ресурс в обучението за възрастни.

Същевременно трябва да се отчетат ограниченията на изследването. На първо място, проучването е с малък обхват и разчита основно на самооценки и субективни впечатления. Не са включени обективни индикатори, които да измерят действителното въздействие на интуитивните методи върху резултатите от обучението. Това поставя необходимостта от допълнителни изследвания с по-широк обхват, използващи смесени методи за събиране и анализ на данни. На второ място, вариативността в реакциите на участниците показва, че интуитивният подход не е еднакво ефективен за всички. Различията могат да бъдат обяснени както с индивидуални особености, така и с различна степен на ангажираност или готовност за експериментиране с нови подходи.

Поради това, интуитивните подходи не следва да се разглеждат като универсално приложими, а като допълнение към съществуващите образователни практики. Обученията, които комбинират рационално и интуитивно мислене, могат да отговорят на по-широк спектър от нужди и стилове на учене. Необходима е яснота относно ролята и границите на интуицията в обучителния процес, както и условията, при които тя може да бъде ефективно развивана. В заключение, макар и в ограничен обхват, настоящото изследване потвърждава възможността интуицията да бъде използвана като инструмент в обучението на възрастни. Първоначалните данни показват положителен прием и субективна полза от подобни подходи, което обосновава нуждата от по-нататъшно проучване и разработване на методологически рамки за прилагането им в контекста на обучението и професионалното развитие.

Използвана литература:

1. Burton, N. (2018). *The Psychology and Philosophy of Intuition*. Достъпно на: <https://neelburton.com/2018/10/26/4387>.
2. Dane, E. и Pratt, M. G. (2007). Exploring intuition and its role in managerial decision making. *Academy of Management Review*, 32(1), с. 33–54. DOI: <https://doi.org/10.5465/amr.2007.23463682>
3. Jung, K. G. (2016). *Psikhologicheski tipove*. Sofia: Lege Artis. Prev. A. Hristov. ISBN 9789548311731.
4. Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*, Illustrated ed. London: Allen Lane. ISBN 9781846140556.
5. Knapke, J., Sanders, D., Vukadinović, M., Bryant, C. & Allred, C. (2024). *Andragogy in Practice: Applying a Theoretical Framework to Team Science Training in Biomedical Research*. *Frontiers in Bioscience (Scholar Edition)*, volume 81.
6. Livingston, M. & Cummings-Clay, D. (2023). Advancing Adult Learning Using Andragogic Instructional Practices. *International Journal of Multidisciplinary Perspectives in Higher Education*, 8(1), 29–53. <https://doi.org/10.32674/jimphe.v8i1.5250>.
7. Meima, M. (2021). *The Effortless Entrepreneur: Six Success Accelerators for Intuitive Enterprise*. Independently published. Достъпно на: <https://www.intuition-in-business.com/product/the-effortless-entrepreneur-book/>.
8. Morris, T. H. (2019). Adaptivity Through Self-Directed Learning to Meet the Challenges of Our Ever-Changing World. *Adult Learning*, 30(2), 56–66. <https://doi.org/10.1177/1045159518814486>.
9. Scharmer, O. (2018). *The Essentials of Theory U: Core Principles and Applications*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
10. Snyder, R. (2019). *Decisive Intuition: Use Your Gut Instincts to Make Smart Business Decisions*. Career Press.
11. Wiehl, A. (2017). “Pedagogical Intuition” – a post-graduate research project. Достъпно на: https://www.academia.edu/110361203/_Pedagogical_Intuition_a_post_graduate_research_project.